

KADOC

Documentatie- en Onderzoekscentrum
voor Religie, Cultuur en Samenleving
Interfacultair centrum K.U.Leuven

NIEUWSBRIEF

01 | 02 | 03 | 04 | 05 | 06 | 07 | 08 | 09 | 10 | 11 | 12 | 2006

Werkten mee aan dit nummer / Henk Byls / Lieve Claes / Jan De Maeyer / Carine Dujardin / Peter Heyrman / Jo Luyten / Luc Vints

Vormgeving / Alexis Vermeylen

Druk / Peeters, Herent

Verschijnt tweemaandelijks / wordt op aanvraag kosteloos toegezonden

Kantoor van afgifte / 3000 Leuven 1

Verantwoordelijke uitgever / Emiel Lamberts / Schoonzichtlaan 52 / B- 3020 Herent

KADOC / Documentatie- en Onderzoekscentrum voor Religie, Cultuur en Samenleving

Adres / Vlamingenstraat 39 / B - 3000 Leuven

Telefoon / +32 (0) 16 32 35 00

Fax / +32 (0) 16 32 35 01

E-mail / postmaster@kadoc.kuleuven.be

Internet / <http://kadoc.kuleuven.be>

Giften voor KADOC / kunnen worden overgemaakt op rekeningnummer 432-0000011-57 van de KU.Leuven met vermelding 'gift KADOC TQO-MECEN1-P3610'.

Vanaf 30,00€ wordt een fiscaal attest bezorgd.

Cover: "Maria Quillac in den stryd tegen de Corbeaux (aug. 1846)," illustratie op de titelbladzijde van Missiën van den Orégon en Reizen naar de rotsbergen en de bronnen der Colombia, der Athabasca en Sascatchewan in 1845-46 door den pater P.J. De Smet (Gent, 1849).

- 4 Relatie katholicisme en jodendom
Archieven op KADOC
- 6 'Vlaminques' en 'belges'
Landgenoten in Noord-Frankrijk (1750-1960)
- 10 KADOC als bewaarbibliotheek
Rijkdom en diversiteit
- 15 *MeesterLuc*
Graficus Luc Verstraete

4	6	6
10	10	15

Relatie katholicisme en jodendom

Archieven op KADOC

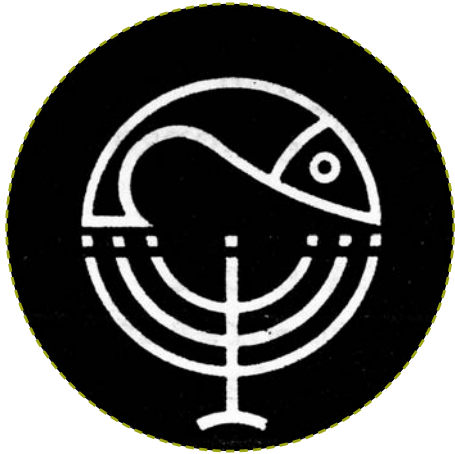
Het wetenschappelijke onderzoek naar de relatie tussen het katholicisme en het jodendom zit in de lift. Was het katholicisme antisemitisch, ja dan neen? Die vraag betreft niet alleen de houding van de katholieken ten tijde van het naziregime, maar in heel de negentiende en twintigste eeuw. KADOC, als Onderzoekscentrum voor Religie, Cultuur en Samenleving, heeft in de loop der jaren enkele belangrijke archieven in zijn collectie opgenomen die een bijdrage kunnen leveren tot dat onderzoeksveld.

In Nederland en Vlaanderen bogen verschillende historici zich recentelijk over de relatie tussen katholieken en joden. Het doctoraatsonderzoek van voormalig KADOC-medewerker Lieven Saerens (SOMA) gaf in Vlaanderen een belangrijke stimulans aan het onderzoek. Hij legde de dubieuze houding van de Antwerpse havenstad ten aanzien van het jodenvraagstuk bloot (*Vreemdelingen in een wereldstad. Een geschiedenis van Antwerpen en zijn joodse bevolking (1880-1944)*. Tielt: Lannoo, 2000). De Nederlanders Marcel Poorthuis en Theo Salemink, onderzoekers van de Katholieke Theologische Universiteit van Utrecht, brachten hun bevindingen samen in de pas verschenen publicatie *Een donkere spiegel. Nederlandse katholieken over joden. Tussen antisemitisme en erkenning (1870-2005)* (Nijmegen: Valkhof Pers, 2006). Het is het eerste overzichtswerk van de katholieke beeldvorming over joden in Nederland. Ook het Vlaams-Nederlandse tijdschrift *Trajecta. Tijdschrift voor de geschiedenis van het katholiek leven in de Nederlanden* boog zich, onder eindredactie van Theo Salemink en Jan De Maeyer, over de verhouding tussen katholicisme en jodendom en wijdde er een dubbelnummer aan. (Zie bijgevoegde folder en bestelformulier.)

Op KADOC worden over die problematiek de archieven bewaard van het Institutum Iudaicum en van de Brusselse kloostergemeenschap van de zusters van Onze-Lieve-Vrouw van Sion. Beide instanties legden zich vanaf de jaren 1970, in opvolging van de aanbevelingen van het tweede Vaticaans concilie (1962-1965), toe op de verbetering van de interreligieuze relatie tussen christendom en jodendom. Ook een interessante tijdschriftencollectie werd overgemaakt. Niet alleen kunnen *Ein Shalom* (Bron van Vrede), *Sjalom* en *Informatiebulletin* op KADOC worden ingekeken, ook het tijdschrift van de Antwerpse Contactgroep voor Joods-Christelijke Betrekkingen, *Berichten van de Antwerpse Contactgroep*, en van de Brusselse stichting Groep 'Een', *Echad: maandblad van groep 'Een', studiegroep voor joods-christelijke betrekkingen* zijn aanwezig.

Het Institutum Iudaicum

Het Institutum Iudaicum, opgericht op 3 maart 1971, heeft tot doel met alle geëigende middelen op universitair niveau bij te dragen tot de kennis van het jodendom en zijn tradities, en een groter onderling begrip tot stand te brengen tussen de verschillende levensbeschouwelijke stromingen in België. In zijn schoot is een Documentatiedienst voor de Betrekkingen tussen Joden en Christenen actief. Het centrum werd in belangrijke mate ondersteund door leden van de congregatie van Onze-Lieve-Vrouw van Sion. De zusters Marie-Hélène Fournier (1921-2004) en Maria Swings vervulden er inhoudelijke en administratieve taken. Het instituut kreeg jaarlijks toelagen van de Belgische Bisschoppenconferentie, de Verenigde Protestantse Kerk en het Centraal Israëlitisch Consistorie en financierde daarmee ook het documentatiecentrum.

Het archief van het Institutum Iudaicum is afkomstig van het secretariaat van de vereniging. Daarin bevonden zich ook dossiers uit het persoonlijke archief van prof. dr. Luc Dequeker, emeritus hoogleraar judaïstiek van de K.U.Leuven. In de eerste plaats zijn er stukken in terug te vinden met betrekking tot de oprichting van het Institutum Iudaicum, de beheerraad, de algemene vergadering en het bureau. Ook bevat het archief documenten inzake de financiën en de boekhouding. Daarnaast telt het een serie dossiers van diverse colloquia, alsook briefwisseling met en jaarverslagen van aanverwante nationale en internationale instellingen.

Het archief van het Institutum Iudaicum werd in de zomer van 2005 opnieuw aangevuld met diverse mappen uit het persoonlijke archief van professor Dequeker, van de Documentatiedienst, van de zusters van Sion en van Contacts Interconfessionels, de voorloper van het Overlegorgaan van Christenen en Joden in België. Ook werden archiefdossiers uit de nalatenschap van Omer Hamels (1928-1996), voormalige deken van Antwerpen-Zuid, aangetroffen over zijn werkzaamheden in de Antwerpse Contactgroep, zijn voorzitter-

Illustratie: de kopillustratie van het Informatiebulletin van de Documentatiedienst voor de Betrekkingen tussen Joden en Christenen.

schap van de Nationale Katholieke Commissie voor de Betrekkingen met het Jodendom en de werking van de Werkgroep Coördinerend Orgaan voor de Betrekkingen tussen Joden en België. Ten slotte bevatte de overdracht archiefbundels van pater Georges Passelecq (1909-1999), benedictijn van Maredsous, die een belangrijke rol speelde als voorzitter van de Documentatiedienst voor de Betrekkingen tussen Joden en Christenen.

De zusters van Sion

In 1843 stichtte de Fransman Théodore Ratisbonne (1802-1884), een katholieke bekeerling van joodse origine, de congregatie van de zusters van Onze-Lieve-Vrouw van Sion. Dat instituut streefde naar een vermindering van de spanningen en naar een betere verstandhouding tussen christenen en joden. Het verspreidde zich over verscheidene landen. In Antwerpen beheerden de zusters van 1902 tot 1952 een pensionaat. Sinds 1970 is een kleine gemeenschap actief in Brussel. Dat huis droeg in 2004 zijn archief (ca. 1970-2004) aan KADOC over. Briefwisseling, vergaderstukken en teksten van lezingen geven een goed beeld van de spiritualiteit en de zending van de zusters in de hoofdstad. Zij zorgden er voor ontvangst, ontmoeting en vorming in een oecumenische en antiracistische geest. Ze geraakten er betrokken in de parochiale werking en in vierdewereldgroepen. Via lezingen, genoemde Documentatiedienst en een eigen tijdschrift werd aan uitwisseling en voorlichting gedaan over hun specifieke werkterrein. Het archief bevat ook bescheiden van de Nationale Katholieke Commissie voor de Betrekkingen met het Jodendom en van het forum 'Interconfessioneel Contact'.

Beide archieven werden ontsloten aan de hand van plaatsingslijsten. Die kunnen worden ingekeken via <www.odis.be>.

Jo Luyten

‘Vlaminques’ en ‘belges’ Landgenoten in Noord-Frankrijk (1750-1960)

In 1872 telde de Franse samenleving 676.000 vreemdelingen. Iets meer dan de helft van hen had de Belgische nationaliteit en was veelal afkomstig uit Vlaanderen. Weinig andere nationaliteiten hebben een vergelijkbare impact op de Franse bevolking gehad. Toch is de Vlaamse/Belgische emigratie naar Frankrijk tot op heden niet systematisch onderzocht. Amsab-ISG en KADOC hebben met de steun van de Vlaamse Gemeenschap een gezamenlijk project opgezet dat op termijn het fenomeen van de Vlaamse - en bij uitbreiding Belgische - aanwezigheid in voornamelijk Noord-Frankrijk beter wil belichten.

Tussen 1851 en 1886 steeg het aantal Belgen in het departement Nord van 77.674 tot 298.991. Vooral in verhouding tot de totale bevolking spreken de cijfers voor zich. In 1886 had 18% van de totale bevolking - dus bijna één op vijf - er de Belgische nationaliteit. Steden als Roubaix, Tourcoing en enkele wijken van Rijsel trokken door hun textielindustrie zoveel landgenoten aan dat bepaalde buurten er bijna volledig Belgisch kleurden. De migratiebeweging reikte echter verder dan de Rijselse agglomeratie. De steenkoolmijnen van Lens, Liévin en Billy-Montigny bijvoorbeeld trokken veel Belgen aan. Hetzelfde gold voor belangrijke infrastructuurwerken, steenbakkerijen, de agrarische industrie, de landbouw en bepaalde ambachtelijke sectoren.

Historiografie

Het onderzoek naar migraties en migranten geniet de laatste tijd een hernieuwde wetenschappelijke belangstelling. Waarschijnlijk vindt die zijn oorsprong in de aanwezigheid van vele niet-Europese migranten, die vandaag het maatschappelijke en politieke debat over inculturatie en multiculturaliteit kruidt. Daarin worden niet-Europese migranten vaak vergeleken met de West-Europese migrantengemeenschappen van de negentiende en de twintigste eeuw. Die laatste zouden zich veel gemakkelijker in hun nieuwe gastland hebben geïntegreerd, veel sneller zijn opgeklommen op de maatschappelijke ladder en relatief conflictloos hebben samengeleefd met de bevolking van het gastland. Het huidige historische migratieonderzoek toont echter aan dat de West-Europese migranten zich veel moeilijker integreerden dan werd aangenomen. Ook in de negentiende eeuw bestond er wantrouwen tussen allochtonen en autochtonen. In een eerste reflex plooide de migrant zich in concentratiewijken terug op de eigen groep en ontwikkelde hij er een eigen gemeenschapsleven. Veelal bleek een vreemd land de ideale voedingsbodem om gebruiken uit het vaderland in ere te houden. Italianen brachten als het ware hun basilicum mee, Vlamingen hun heiligenverering. Het was ook daar wachten op de tweede of derde generatie vooraleer van integratie sprake was.

Karakteristiek voor het huidige migratieonderzoek is dat, in vergelijking met migratiestudies uit de jaren 1960-1970, de nadruk minder op kwantitatieve en institutionele analyse ligt. Veel aandacht gaat nu uit naar de beeldvorming van de migrant (hoe wordt hij voorgere-

steld, hoe spreekt het thuisfront over hem, ...), de interactie met de ruimte waar hij terechtkwam (grootstad, stad of platteland), de gebruiken die hij meebracht (verenigingsleven, vrijetijdscultuur, religie, ...) en de weerslag op de eigen identiteit. Op die manier probeert dit historische migratieonderzoek een aanvulling - en soms een correctie - te zijn op de eertijds vooral cijfermatige aanpak.

A bas les belges

Hoewel de relaties tussen onze regio en Noord-Frankrijk eeuwenoud zijn, waren ook de Belgische migranten niet altijd welkom. De meerderheid bestond uit ongeschoolde arbeiders, kleine boeren of thuiswevers die in de eerste plaats op zoek waren naar materiële lotsverbetering. Hun precaire sociale situatie noopte hen ertoe elk werk in alle omstandigheden te aanvaarden. Vooral de Vlamingen, meestal afkomstig uit West- en Oost-Vlaanderen, werden door de lokale werkgevers als goedkope werklieden ingezet.

*Illustratie: Vlaamse arbeiders in Wattrelos rond 1900.
Archives Municipales Wattrelos*

Aldus kwamen ze rechtstreeks in concurrentie met Franse arbeiders. Onder het dreigement vervangen te worden door Belgen, gingen Franse stakers dikwijls weer aan het werk en in sommige gevallen werden stakingen effectief door Belgische arbeiders gebroken. Het maakte de Belgen bij de Franse bevolking weinig populair. De uitbreiding van het spoorwegnet op het einde van de negentiende eeuw gaf een belangrijke impuls aan de inculturatie van de Belgische gemeenschap in de regio Rijsel-Roubaix-Tourcoing. In de *frontaliers*, Vlamingen die dagelijks heen en weer pendelden, vond de Franse bevolking, onder wie reeds veel genaturaliseerde Belgen, nieuwe zondebokken. In Roubaix werden zij *les Pots au burre* of *la peste à Roubaix* genoemd. Zij consumeerden niets, betaalden geen belastingen en spraken noch begrepen Frans.

Het was echter niet allemaal kommer en kwel. De Belgen die zich in Frankrijk vestigden, introduceerden specifieke gebruiken, vormden eigen organisaties en manifesteerden zich geleidelijk ook op syndicaal en politiek vlak. Sommigen konden zich opwerken: ze vonden beter werk of kwamen aan de kost als kleine zelfstandige. Niet onbelangrijk is de substan-

tiële bijdrage die landgenoten leverden aan de industriële en agrarische ontwikkeling van Noord-Frankrijk. Uiteindelijk kozen veel van die migranten voor de Franse nationaliteit en werd hun tijdelijke migratie een permanente vestiging.

Onderzoek en afbakening

De Belgische casus en het aanwezige materiaal daarover geven aanleiding tot tal van onderzoekspistes. Zo is de Belgische gemeenschap in het Franse mijnbekken tot op heden nooit onderzocht; zijn bepaalde Vlaamse of Belgische wijken in het Rijselse, in Lens of Liévin nooit van naderbij bekeken; is een studie over de intergenerationele mobiliteit nog niet voorhanden en is de rurale migratie richting Frankrijk en de (informatie)kanalen waarlangs ze verliep, braakliggend terrein.

Amsab-ISG en KADOC willen de diversiteit van de Belgische migratiebeweging beter voor het voetlicht brengen. In een eerste fase wordt met de steun van de Vlaamse Gemeenschap een stand van zaken opgemaakt over het beschikbare materiaal. Dat moet begin 2007 uitmonden in een verkennende erfgedgids, waarin informatie over het beschikbare bronnenmateriaal met betrekking tot de Belgische immigratie in de diverse Franse bewaarinstellingen wordt opgenomen. Bijzondere aandacht gaat daarbij naar de kleinere en minder bekende bewaarinstellingen, zoals gemeentelijke parochiearchieven, bibliotheekcollecties, verzamelingen van heemkundige kringen en archieven van religieuze instituten.

In een tweede fase hebben Amsab-ISG en KADOC de intentie om binnen een internationaal samenwerkingsverband de Belgische casus in Noord-Frankrijk systematisch te kaderen. Op middellange termijn moet dat resulteren in een tentoonstelling en een toegankelijke publicatie voor een ruim publiek. Een internationaal colloquium moet de Belgische aanwe-

zigheid enerzijds kaderen in het brede veld van de West-Europese migratiestromen van de negentiende en de twintigste eeuw, en anderzijds belichten vanuit de hernieuwde historiografische aandacht voor migraties en migranten. De Belgische casus is dermate rijk dat een begrenzing in tijd en ruimte zich opdringt.

Vanuit geografisch oogpunt zullen vooral de interferenties tussen Vlaanderen (in de Belgische context) en de huidige regio Nord-Pas-de-Calais worden belicht. Dat sluit geenszins uit dat zijdelings aandacht zal worden besteed aan de Belgische migrant in andere Franse regio's, zoals Parijs en de landbouwgebieden van Normandië, de Somme, de Marne en de Oise.

De tijdsafbakening laat zich moeilijker vastleggen. Door de oude culturele, politieke en economische banden tussen beide regio's zijn de antecedenten van de emigratie onmogelijk eenduidig te bepalen. Meer zelfs, bepaalde regio's die vandaag door de landsgrens zijn gescheiden, vormden vroeger reeds, door handelsverkeer, een parallel historisch en institutioneel verleden of een gemeenschappelijke taal, hechte 'mentale eenheden'. In vergelijking met andere migratiestromen ligt daar waarschijnlijk de eigenheid van de Belgisch-Franse interactie. Om die karakteristiek niet uit het oog te verliezen, werd gekozen voor het ruime chronologische perspectief van 1750 tot ca. 1960. De vroege begindatum laat toe de genese van die verwantschappen te beschrijven, de einddatum toont de kiem van een richtingverandering in de Belgisch-Franse interactie. De economische voorspoed aan onze zijde van de grens zette sommige Fransen als *frontaliers* schoorvoetend op weg richting Vlaanderen.

Henk Byls

Illustratie: De wijk Pont de Marcq (nabij Rijsel) werd in 1886 nagenoeg volledig door Vlamingen bewoond. Archives Municipales Marcq-en-Baroeul

KADOC als bewaarbibliotheek

Rijkdom en diversiteit

Sinds zijn oprichting - nu zo'n dertig jaar geleden - neemt KADOC zijn opdracht als bewaarbibliotheek voor het themaveld 'Religie, cultuur en samenleving' ter harte. De KADOC-bibliotheek beantwoordt integraal aan de definitie van een bewaarbibliotheek die professor Ludo Simons in "Bewaarbibliotheeken in Vlaanderen: ideeën voor een beleid" (*Bibliotheek- & Archiefgids*, 6 (2005)) heeft vooropgesteld. Het betreft immers "een bibliotheek die een cultureel en/of wetenschappelijk belangrijk patrimonium van geschreven en gedrukte publicaties (boeken en periodieken), gedigitaliseerde en elektronische publicaties en publicaties op andere dragers bewaart, aanvult en beheert, bibliografisch ontsluit en beschikbaar stelt". Zonder schroom kan de KADOC-bibliotheek als een bewaarbibliotheek *pur sang* worden getypeerd. Die bewering slaat zowel op wat wordt bewaard en hoe dat gebeurt als op de maatschappelijke en wetenschappelijke relevantie van de bewaarde erfgoedgehelen. Sinds zijn oprichting voert KADOC een consequent bewaarbeleid, dat gebaseerd is op duidelijke criteria, zowel inzake verwerving (met name het streven naar volledigheid) als inzake preservatie en terbeschikkingstelling.

KADOC richt zich als erfgoedcentrum op de verzameling, ontsluiting en preservatie van erfgoed dat het verhaal brengt van de interactie tussen religie, cultuur en samenleving in Vlaanderen in zijn Belgische en internationale context en dat vanaf de tweede helft van de achttiende eeuw. Die interactie wordt vertaald in een tiental thematische velden waarrond de bewaarbibliotheek is opgebouwd. Zowel collectievorming, onderzoek, publiekswerking als expertisevorming van KADOC zijn erop geconcentreerd.

Bewaarbibliotheek voor het themaveld 'Religie, cultuur en samenleving'

Eén van de grote misvattingen over de erfgoedwerking én de bewaarbibliotheek van KADOC is dat ze zich alleen op het binnenkerkelijke niveau zouden richten. Er is uiteraard aandacht voor binnenkerkelijke ontwikkelingen, religieuze instituten, levensrituelen, liturgie en aansluitend ook voor missionering, derde wereld, interreligieuze en interculturele dialoog. Onderzoek en erfgoedwerking reiken echter verder.

Een tweede misvatting heeft te maken met de term "kleurarchief" waarmee men KADOC soms ten onrechte duidt. Ook hier geldt dat partijpolitiek leven, verzuiling en ideologie maar een partiële invalshoek zijn in de collectievorming en het onderzoek. Het ruimere maatschappelijke middenveld met zijn intermediaire structuren en zijn complexe en wisselende sociale realiteiten behoort evenzeer tot de erfgoed- en onderzoekswerking van KADOC. Dat geldt zowel voor de klassieke maatschappelijke organisaties (met name de

arbeidersbeweging, de landbouwersbeweging, de werkgeversbeweging en de beweging van het zelfstandig ondernemen) als voor de nieuwe sociale bewegingen rond vrouwenrechten, ecologie, ontwikkelingssamenwerking, derde en vierde wereld e.a. Maar ook hier geldt dat onderzoek en erfgoedwerking verder reiken.

Ook sociaal en maatschappelijk werk, onderwijs, jeugdwerk, opvoeding en jeugdzorg, cultuurspreiding en media, religie, kunst en culturele identiteit - voor zover ze zich in het interactieveld religie, cultuur en samenleving bevinden - zijn thema's die zowel in de bewaarbibliotheek van KADOC als in het onderzoek uitdrukkelijk aan bod komen.

Collectievorming met een duidelijke focus

De bewaarbibliotheek KADOC is dus een goed omlinjnde collectie, met een breed spectrum, gebaseerd op de complementariteit van de hoger vermelde themavelden. De criteria voor de collectievorming zijn nauwkeurig vastgelegd. Het gaat dus niet om een arbitrair samengestelde verzameling van efemer drukwerk die louter als documentatiecollectie of als deelcollectie van het archief kan worden beschouwd, maar wel om een bewaarcollectie met een duidelijke focus en een autonoom statuut die gericht is op de bewaring van unieke erfgoedgehelen. Het onderwerpsveld is dus begrensd en het nastreven van volledigheid een belangrijke beleidsoptie.

KADOC als bewaarbibliotheek bevat een 100.000-tal gecatalogiseerde volumes (gedrukte publicaties, zowel boeken, brochures en pamfletten als periodieken). Wetenschappelijke publicaties zijn geen prioriteit in de collectievorming. Dat is de taak van de universiteitsbibliotheeken. Het centrum abonneert zich wel op een aantal wetenschappelijke tijdschriften en verwerft recente wetenschappelijke publicaties in het kader van de opbouw

van een wetenschappelijke handbibliotheek. Die is echter beperkt van omvang en opzet en maakt geen deel uit van de bewaarbibliotheek KADOC als dusdanig. Bij de collectievorming ligt het accent veeleer op bronnen of zogenaamde 'grijze literatuur'. Het materiaal dat in de sociale of maatschappelijke organisaties, in het onderwijs, de gezondheidszorg, de kunst, de politiek, de religie enz. werd gebruikt en dat vaak in eigen beheer werd uitgegeven, al of niet verspreid in grote oplage, wordt prioritair bewaard. Die uitgaven vallen in de meeste bewaarinstellingen immers door de mazen van het net, hoewel het unieke getuigenissen zijn van een rijk en divers verleden.

Verder vormen ook actuele uitgaven (publicaties, papieren en digitale periodieken) een aandachtspunt in de collectievorming. Het is immers van belang dat toekomstige

Illustratie: het vrouwenblad Penelope, in 1945-46 uitgegeven door de groep De Gids, de uitgever van De Nieuwe Standaard.

generaties een totaalbeeld krijgen van het materiële en immateriële erfgoed dat op het interactieveld religie, cultuur en samenleving is ontstaan en dat sinds ca. 1750 tot op heden. Inzake elektronische publicaties zijn recent een aantal initiatieven genomen die gericht zijn op een betere ontsluiting en terbeschikkingstelling en die meer garantie bieden inzake langetermijnbewaring. Dat neemt niet weg dat unieke en historisch waardevolle exemplaren blijvend op papier zullen worden bijgehouden.

Bewaren in context

Eigen aan de erfgoedgehelen in de KADOC-bewaarbibliotheek is dat ze - zoveel mogelijk - in hun context worden bewaard. Dat houdt in dat voor unieke erfgoedgehelen ook wordt vastgelegd hoe ze in een bepaald verband tot stand zijn gekomen (waardevolle bibliotheken of bewaarcollecties, bibliotheken die ongeschonden in situ zijn bewaard gebleven). Zo worden aankoop- en/of raadplegingsregisters, administratieve dossiers die betrekking hebben op de inhoud of geschiedenis van een bewaarcollectie of fichesbakken in het archief bewaard, zeker als het representatieve gehelen betreft. In sommige gevallen wordt de integrale inhoud van een bibliotheek geregistreerd. Die arbeidsintensieve operatie heeft alleen zin bij historisch waardevolle en/of representatieve bibliotheken die nog in situ in een redelijk ongestoorde vorm zijn bewaard gebleven (bijvoorbeeld de dekenijbibliotheek van Hasselt, de bibliotheek van Sint-Lucas Gent, de noviciaatsbibliotheek van de witte paters van Varsenare).

In bepaalde gevallen is de band met het archief zo duidelijk - de bewaargever zelf spreekt over een archiefbibliotheek - dat de bewaarcollectie integraal wordt opgenomen (bijvoorbeeld de bibliotheek van de redemptoristen). Meestal betreft het de publicaties door de leden van het instituut en de publi-

caties van of over het instituut. Ook indien slechts fragmenten van een historische bewaarcollectie overkomen, wordt er nog voor geopteerd om de herkomstinformatie zorgvuldig te registreren.

Die toepassing van het herkomstbeginsel voor bewaarbibliotheken houdt een aantal voordelen in. De onderzoeker heeft de mogelijkheid om organische gehelen in hun context te raadplegen. Vooral voor een aantal nieuwe onderzoekspistes inzake leescultuur en boekenbezit kan dat een meerwaarde opleveren. In de loop van het volgende academiejaar zullen de catalogi van een aantal relevante bewaarbibliotheken per themaveld via de website van KADOC aan de gebruiker ter beschikking worden gesteld.

Illustratie: Het vervloekte land, het eerste "Vlaamse Filmken" van John Flanders, verscheen in 1931.

Van lokaal, regionaal en nationaal erfgoed tot werelderfgoed

Het zwaartepunt in de collectievorming ligt op erfgoedgehelen met een regionale en nationale relevantie, maar ook lokale erfgoedrekenen worden bewaard. Voor zover er een relatie is met het themaveld religie, cultuur en samenleving in Vlaanderen sinds ca. 1750 worden er ook internationale erfgoedrekenen bijgehouden. De collectievorming staat immers in het teken van dat themaveld in zijn Belgische en internationale context.

Uit een gebruikersenquête in het kader van het beleidsplan 2002-2006 en een grondige analyse van het leeszaalbezoek en de geraadpleegde erfgoedgehelen blijkt dat de bewaarcollectie wordt erkend als een belangrijke bron op regionaal, nationaal en meer en meer ook internationaal niveau. De analyse bracht aan het licht dat KADOC zich uitdrukkelijk als een erfgoedinstelling van landelijk belang mag beschouwen. Uit de internationalisering van het lezerspubliek valt trouwens af te leiden dat de erfgoedcollecties van het centrum (zowel archieven, bewaarbibliotheek als audiovisuele collecties) meer en meer internationale bekendheid hebben verworven.

Dat de geografische reikwijdte van de collectie het landelijke niveau overstijgt, blijkt uit het feit dat een deel van de bewaarcollectie van KADOC het epitheton 'werelderfgoed' misschien wel mag dragen. We denken daarbij vooral aan de vele brochures en publicaties van missionarissen en religieuze instituten in inlandse talen, waaronder diverse Afrikaanse talen, Arabisch, Chinees en Oekraïens. Ze getuigen van de talrijke Vlaamse aanwezigheid 'in den vreemde'. Het betreft niet uitsluitend religieuze publicaties, zoals catechismussen of liturgische uitgaven, maar ook leerboekjes, grammatica's, vertaalwoordenboeken of repertoria van spreekwoorden of inlandse gebruiken. In regio's met een sterke orale traditie, een chronisch gebrek aan mid-

delen voor preservatie en een tropisch klimaat - de grootste hypotheek op een langetermijnbewaring - zijn het vaak één van de weinige bewaard gebleven getuigen die de tand des tijds hebben doorstaan. Nergens worden die zogenaamde 'unica' met een dergelijke systematiek bewaard en ontsloten.

Actief prospectie- en verwervingsbeleid

Verder kan worden verwezen naar het consequente bewaarbeleid dat KADOC voert. Zo is de bewaarbibliotheek niet alleen een goed omliggende collectie, het is vooral een collectie die volledigheid nastreeft. Er wordt een actief prospectie- en verwervingsbeleid

Illustratie: De geschiedenis van Jeanne d'Arc in een Afrikaanse taal, een uitgave uit ca. 1950 van de paters van de Heilige Geest, afkomstig uit de bibliotheek van de scheutisten.

gevoerd, waar een personeelslid deels is voor vrijgesteld. Een van de gevolgen van het strikt ter harte nemen van die bewaaropdracht is dat KADOC de facto functioneert als een wettelijk depot voor alle publicaties (boeken, tijdschriften, brochures en elektronische publicaties) die sinds ca. 1750 in het themaveld religie, cultuur en samenleving zijn verschenen. Ook actuele publicaties zijn een belangrijk aandachtspunt in de collectievorming. Een substantieel aantal uitgeverijen met een christelijke signatuur of geschiedenis sturen KADOC als erfgoeddepot een exemplaar van hun nieuwe publicaties op. Een duizendtal nationale, regionale en lokale tijdschriften (zowel op papier als in digitale vorm) komen lopend op het centrum toe.

Preservatie, ontsluiting en valorisatie

Ten slotte mag erop worden gewezen dat KADOC sinds zijn oprichting grote inspanningen heeft geleverd op gebied van preservatie, ontsluiting en publieksgerichte valorisatie. Met het oog op de langetermijnbewaring van erfgoed is steeds gestreefd naar optimale bewaaromstandigheden. Erfgoed wordt met de grootst mogelijke zorg ontsloten en gemanipuleerd en er wordt geopteerd voor zuurvrije preservatiematerialen. Zoals reeds gesteld, wordt bij de ontsluiting van de stukken ook aandacht besteed aan herkomstinformatie. Substantiële gehelen zijn nog steeds als geheel herkenbaar. Sinds 1989 is er geïnvesteerd in twee erfgoeddepots met een constante temperatuur- en vochtigheidsregeling.

De permanente zorg voor preservatie neemt niet weg dat er ook steeds geopteerd is voor een maximale ontsluiting en terbeschikkingstelling van de erfgoedgehelen, zij het onder strikte voorwaarden. Het consulteren van stukken uit de bewaarbibliotheek gebeurt in de leeszaal onder toezicht van het leeszaalpersoneel. Om principiële redenen wordt er niet ontleend. Het maken van kopieën is streng gereguleerd en gebeurt uitsluitend door het personeel van de instelling. Kwetsbare stukken worden gemicrofilm en sinds enkele jaren ook digitaal ter beschikking gesteld.

KADOC probeert op die manier een werkbaar evenwicht te vinden tussen twee van zijn belangrijke kerntaken: het bewaren van erfgoedcollecties voor toekomstige generaties en het publieksgericht ontsluiten en ter beschikking stellen van diezelfde erfgoedgehelen.

Carine Dujardin

Illustratie: De Afrosser, een katholiek politiek satirisch weekblad, 1911.

MeesterLuc

Graficus Luc Verstraete

In de jaren 1950 maakte Luc Verstraete furore als boegbeeld van een nieuwe generatie Vlaamse grafici. Met zijn zeer verscheiden gebruiksgrafiek, boekomslagen en affiches veroverde hij het hart van kunstminnend Vlaanderen. Vanaf het midden van de jaren 1960 werd het stil. Tot ca. 2000 bleef hij echter voortwerken. Bovendien legde hij zich toe op zijn leraarschap aan het Sint-Lucasinstituut in Schaarbeek en aan de academie van Eeklo. Hij vormde er bekende kunstenaars als Gal, Ever Meulen en André Sollié. Voor het eerst brengt KADOC een overzichtstentoonstelling van meer dan vijftig jaar grafisch werk van Luc Verstraete

Luc Verstraete werd op 18 januari 1928 in Eeklo geboren in een Vlaamse, kunstzinnige familie. Op zijn zestiende trok hij naar de Sint-Lucasschool in Gent. Daar zette hij zich met enkele geestesgenoten van Die Ghenootscap af tegen de in hun ogen heersende grafische (wan)smaak. Zij tekenden voor een eigentijdse en christelijk-Vlaams geïnspireerde (gebruiks)grafiek. Met hun werk drongen ze - nog student - door in de Vlaamse pers. Vooral Verstraete wist de aandacht op zich te vestigen. Het werk van de jonge Sint-Lucasstudent vond zijn weg in diverse (jeugd)tijdschriften van "goede Vlaamse en katholieke huize" en kreeg er een positieve respons.

Na zijn opleiding kon Luc Verstraete onmiddellijk aan de slag in de Sint-Lucasschool in Schaarbeek en in de academie van Eeklo. Daarnaast was hij tot het midden van de jaren 1960 druk in de weer voor allerlei Vlaamse organisaties die hem wisten te vinden voor hun brochures en affiches. Onder meer voor de uitgeverijen De Clauwaert en

De Arbeiderspers (Reinaert) ontwierp hij boekomslagen. Affiches van zijn hand werden uitgegeven door de verschillende takken van de christelijke arbeidersbeweging en door het IJzerbedevaartcomité. Hij werkte mee aan de ABN-actie en was een van de kunstenaars die op de wereldtentoonstelling van 1958 Civitas Dei vormgaven. Tussendoor vond hij nog de tijd voor allerlei (ook religieuze) gebruiksgrafiek - van bidprentjes tot postzegels - en deed de Vlaamse televisie een beroep op zijn talenten. Erkenning, ook voor zijn cartoons onder het pseudoniem Luciver, bleef niet uit.

In het midden van de jaren 1960 maakte Verstraete een moeilijke periode door. Vertwijfeld koos hij verder voor de roeping van het leraarschap en zette hij een punt achter de professionele ontplooiing van zijn eigen carrière. Hij plooidde zich terug op Eeklo en concentreerde zich op zijn onderwijsstaak, bleef wel artistiek actief, maar kwam met zijn werk nauwelijks naar buiten. Zijn 'openbare leven' was als het ware gestopt. Toch bleef hij invloedrijk, niet het minst als 'kneedmeester'

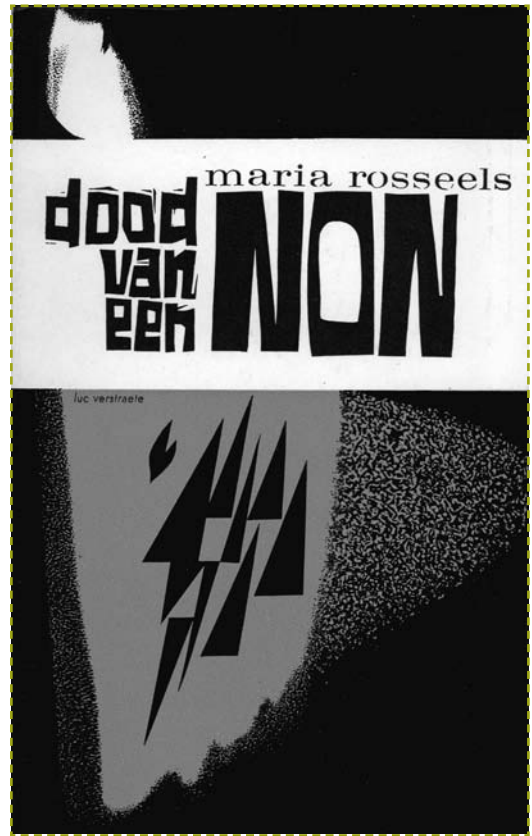
Illustratie: een zelfportret van "meester" Luc Verstraete.

aan Sint-Lucas Brussel, waar hij tot 1994 les gaf. Hij maakte er echt school en vormde er zijn studenten tot de beste tekenaars. Hun werk als cartoonist en illustrator getuigde evenzeer van Verstraetes kunnen. Zelf kon hij zich met zijn eigen cartoons en illustraties ruim dertig jaar lang elke week uitleven in *De Eecloonaar*. Met zijn zeefdrukatelier aan de Eeklose academie ontwierp hij in die periode ook honderden affiches voor tal van activiteiten, waardoor het Meetjesland op grafisch vlak artistiek werd verwend.

Deze tentoonstelling brengt een ruim overzicht van het grafische oeuvre van Luc Verstraete, vanaf het einde van de jaren 1940 tot ca. 2000. *WonderLuc* presenteert de "jonge

Illustratie: affiche (ca. 1960) en boekomslog (1963) ontworpen door Luc Verstraete.

god" die in Vlaamse katholieke kringen zeer wordt gewaardeerd. In *MeesterLuc* komen enkele van zijn beste leerlingen - hugo KÉ, Steven, Gal, Leo Fabri, Ever Meulen, Albert Daniëls, Colette Vander Stricht en André Sollie - aan bod. Zijn "moeilijke momenten", vooral op het einde van de jaren 1960 en in het begin van de jaren 1970, worden geïllustreerd in *BangeLuc*. *UitzonderLuc* ten slotte toont opnieuw de veelzijdigheid van Verstraete: cartoons en "sienemapatees" voor *De Eecloonaar*, affiches voor lokale activiteiten, tekeningen en collages.

De tentoonstelling loopt in de pandgangen van KADOC tot 26 augustus. Meer informatie vindt u op de KADOC-website.

Luc Vints